

A KOMINTERN ÉS AZ ALBÁN KOMMUNISTA MOZGALOM KEZDETEI

Albánia csak 1912-ben – a balkáni államok közül utolsóként – vált függetlenné. Az öt évszázados török uralom a kis balkáni országot – Nopcsa Ferencnek, a századforduló neves magyar balkanológusának szavai-
val – „a legsötétebb Európává” változtatta. Az elmaradott törzsi viszonyok, a vallási obskurantizmus, a tömegek végtelen szegénysége és elnyomottsága; az uralkodó rétegek határtalan despotizmusa, korrupciója és nacionalista gögje; a demokrácia teljes hiánya – vagyis mindaz, amit „balkáni viszonyoknak” szoktak nevezni – a félsziget minden más országánál inkább jellemezte a 20. század elején létrejött Albániát.

Albánia feudális elmaradottságának felszámolását tűzte zászlójára az 1924-es, Fan Noli, haladó albán püspök vezette polgári-demokratikus forradalom is. A forradalom elfojtásával hatalomra jutott Zogu lényegében konzerválta a feudális viszonyok elemeit Albániában, de szélesre tárta az ország kapuit a külföldi tőke előtt, így Albánia jelentős ásványkincseinek kitermelési jogát olasz, amerikai, angol, jugoszláv és más tőkés társaságok kapták meg. Lényeges fejlődés azonban nem indult meg. Még 1939-ben is a lakosság 88 százaléka élt falun; 53 százalékuk föld nélküli paraszt volt. Ezzel szemben a lakosság 3 százalékát képező földbirtokos réteg tulajdonában volt a művelhető terület csaknem fele. A nemzeti jövedelem 90 százalékát a mezőgazdaság adta, de a földterület alig 10 %-át művelték meg. Az 1930-ban meghirdetett földreform papíron maradt: Zogu nem sérthette meg a hatalmának bázisát képező földbirtokos osztály érdekeit.

Az elmaradott ipar 1938-ban is csupán a nemzeti jövedelem alig 10 százalékát termelte meg. Az ipart néhány kisebb mezőgazdasági és félkésztermékeket feldolgozó üzem jelentette. Albánia – sok más fejlettségi mutató mellett – az egy főre jutó ipari termelést tekintve is az utolsó helyen állt Európában.

Az albán nép életszínvonala még összehasonlításban is rendkívül alacsony volt. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem alig érte el a többi balkáni országénak a felét. Az egészségügy helyzete elképesztően rossz volt; malária és járványos betegségek tizedelték a lakosságot.

Hasonlóan elmaradott volt a kultúra. A lakosság 80 százaléka írás-

tudatlan volt. 1938-ban a tanköteles korú gyermekeknek csak 37 százaléka járt iskolába. Egyetem nem volt, így a kisszámú értelmiségi réteg főleg Olaszországban és Franciaországban szerzett képezést.

Mindent összevetve a két világháború közötti Albániában a feudális viszonyok domináltak. A kezdetleges kapitalista viszonyokat elsősorban külföldi tőkeérdekeltségek képviselték. A lakosság többsége még az 1930-as években is törzsi, feudális szokások szerint élt. Érvényesült a középkori szokásokat rögzítő Lek Dukagjini törvénykönyv is, amely biztosította a vérbosszú jogát és a nőket teljes alárendeltségre ítélte.

Az elmaradottságnak nagy szerepe volt abban, hogy az albán munkásság jóval később vált jelentős társadalomformáló erővé és a kommunista párt is később alakult, mint a többi balkáni országban.

Az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején a külföldi tőkebefektetések következtében valamelyest felgyorsult az ipar fejlődése Albániában. Az ipari munkásság létszáma mintegy 15 ezer főre növekedett. Az éhbérért folytatott napi 12–14 órás munka, a teljes jogfosztottság növelte elégedetlenségüket. Kezdték rájönni arra, hogy csak szervezett harc árán tudnak javítani életkörülményeiken. Az 1920-as években alakultak ki az első munkásszervezetek Shkodrában, Korcsában, Tiranában és Fieriben. Ezek még főleg kispolgári szocialista nézetek hatása alatt álltak; politikai követeléseket nem támasztottak.¹

A formálódó albán munkásmozgalomra és az egész albán progresszióra nagy hatást gyakorolt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Szovjetunió politikája. A világ első szocialista államának népszerűségét nagymértékben növelte az, hogy a szovjet-orosz kormány 1918-ban nyilvánosságra hozta az Albánia felosztásáról szóló 1915-ös londoni titkos megállapodást, és ezzel hozzájárult annak megakadályozásához. Ettől kezdve Lenint Albániában olyan hősnak tekintették, aki megmentette az ország függetlenségét. 1924 januárjában bekövetkezett halálakor az albán parlament öt perces néma felállással adózott Lenin emlékének. A Szovjetunió iránti szimpátiát mutatta az is, hogy Fan Noli rövidéletű polgári demokratikus kormányának egyik első külpolitikai lépése a diplomáciai kapcsolatok felvétele volt a Szovjetunióval.

A kommunista eszmék először az 1924-es forradalom leverése után külföldre emigrált albán forradalmárok között terjedtek el. Az 1920-as években albán kommunista csoportok szerveződtek Ausztriában, Franciaországban és a Szovjetunióban. Ez utóbbi 1928 augusztusában jött létre „A Szovjetunióban élő albánok kommunista csoportja” néven, és

szoros kapcsolatot létesített a Balkáni Kommunista Föderációval, a balkáni országok kommunista pártjainak 1920 és 1930 között fennállt regionális szervezetével, amely a Komintern ún. Balkáni Titkárságának irányításával működött.

A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1925-ben megvizsgálta a polgári forradalom leverése után Albániában kialakult helyzetet, és feladatul tűzte ki az Albán Kommunista Párt megalakítását. Határozatot hozott többek között a „Kommunista Kiáltvány” albán nyelvre fordításáról is.²

„A Szovjetunióban élő albán kommunisták szervezete” a kommunista kádereképzés iskolájává lett. Tagjai tanulmányozták az albán forradalmi mozgalom előtt álló feladatokat és albánra fordították a marxista irodalom néhány klasszikus művét. Az első káderek kiképzésében és irányításában kiemelkedő szerepet játszott Georgi Dimitrov, aki eleinte mint a Balkáni Kommunista Föderáció titkára, majd mint a Komintern főtitkára és balkáni internacionalista különösen szívén viselte a formálódó albán mozgalom ügyét. A Föderáció 1928. évi konferenciáján azt javasolta az albán kommunistáknak, hogy készítsék elő kommunista csoportok létrehozását magában Albániában, „a munkások és a parasztok leghaladóbb köreiből.”³

„A Szovjetunióban élő albánok kommunista csoportja” ebben a szellemben dolgozta ki a Komintern által jóváhagyott szervezeti szabályzatát, amely szerint a szervezet fő feladata a kommunista párt létrehozása a Komintern albán szekciójaként.⁴ Ebből a célból a csoport több tagja illegálisan Albániába utazott. Közöttük a legismertebb Ali Kelmendi volt, aki 1930-ban érkezett haza s nagy munkát végzett a szervezeti és ideológiai még rendkívül gyenge, egymással rivalizáló kis kommunista csoportok egységes párttá szervezése érdekében.

Az első negyven tagot számláló kommunista csoport 1929-ben alakult Korcsában. Munkás, kisiparos és értelmiségi tagjai ideológiailag képzetlenek voltak. Ali Kelmendi és néhány más külföldről hazatért kommunista⁵ közreműködésével hamarosan újabb csoportok alakultak Tiranában, Shkodrában, Vlórában és Elbasaniban is.⁶ A korcsai csoporthoz hasonlóan ezek is gyengék voltak, és rivalizáltak egymással a vezető szerep megszerzéséért. Különösen a két legerősebb csoport – a korcsai és a shkodrai – között éleződött ki a küzdelem. Erről a párttörténet így ír: „A két csoport között kiéleződtek az ideológiai és politikai ellentétek a marxizmus alkalmazásával kapcsolatban az ország konkrét történelmi viszonyai között. Ez a nézeteltérés szervezeti kérdésekre is kiterjedt, és elvtelen konfliktus jellegét öltötte.”⁷

Ali Kelmendi igyekezett e csoportok tevékenységét valóban marxista alapokra helyezni. Felhívta figyelmüket a legális és az illegális munka összeegyeztetésére, az agitációs és propaganda tevékenység fontosságára, valamint a marxista irodalom fordításának és tanulmányozásának szükségességére.

1936 decemberében a Komintern balkáni szekciója határozatot hozott az albán kommunisták feladatairól. A Komintern VII. kongresszusa után, Ali Kelmendi albániai helyzetjelentései alapján hozott határozat értelmében Albániában népfront-jellegű demokratikus, antifasiszta szervezetet kellett volna létrehozni a kommunisták és más hazafias erők részvételével. A határozat előírta, hogy ideiglenesen oszlassák fel a kommunista csoportokat és a kommunisták a népfrontban fejtsék ki tevékenységüket. Ez az útmutatás a kommunista csoportok ellenállása és Ali Kelmendi 1939-ben Párizsban – tüdőbetegség miatt – bekövetkezett halála miatt nem valósult meg.⁸

Az albán kommunisták egyre szélesítették internacionalista kapcsolataikat. A spanyol polgárháború nemzetközi brigádjaiban is több albán internacionalista harcolt, közöttük Mehmet Shehu, Albánia későbbi miniszterelnöke.

1939-ben a Komintern Végrehajtó Bizottsága ismét áttekintette az albán kommunista mozgalom helyzetét. Javaslatokat tett a tömegpolitikai tevékenység kiszélesítésére, a marxizmus–leninizmus népszerűsítésére, az agrárkérdést és a nemzetiségi kérdést ismertető művek, valamint egy munkás-paraszt újság kiadására Albániában. A Végrehajtó Bizottság szorgalmazta a szakszervezetek és más tömegszervezetek, továbbá közművelődési klubok kialakítását, amelyekben a kommunistáknak vezető szerepet kell játszani.

A Dimitrov előadói beszéde alapján kidolgozott direktíva kiemelte, hogy a népfront jellegű szervezeteket alulról és felülről egyidejűleg kell szervezni, bevonva minden demokratikus erőt. Ez a direktíva azonban az otthoni csoportok többségéhez nem jutott el.⁹

Az albán kommunisták részt vettek az 1930-as évek Zogu-ellenes megmozdulásaiban, amelyek közül a legjelentősebb az 1935-ös fieri felkelés és az olajmunkások 1936. évi sztrájkmozgalma volt. Határozott program és egységes politikai szervezet híján azonban nem tudtak e megmozdulások élére állni. Ugyanezért nem tudtak jelentős ellenállást tanúsítani Albánia olasz megszállásakor (1939. április 7.) és a megszállás első két évében.

Az olasz, majd a német fasiszta megszállás rendkívüli módon felgyorsította a társadalmi folyamatokat. Az álmos, félfudális, patriarchális társadalom hirtelen szembekerült az önálló nemzeti lét megszűnésének lehetőségével. Ezt a veszélyt nem azonnal és nem egyformán ismerte fel az egész albán társadalom. A megszállás után a feudális-burzsoá uralkodó réteg két részre oszlott. Az egyik – Zoguval az élén – külföldön vagy belföldön passzív rezisztenciába vonult, „jobb idők eljövetelét” várva. Az uralkodó osztály lényegesen nagyobb része kereste és többnyire meg is találta az együttműködést a megszállókkal.

1939 és 1941 között az albán lakosság nagy része is a megszállók és albán szövetségeseik által terjesztett nacionalista demagógia hatása alá került. A kezdeti háborús konjunktúra, majd a jugoszláviai Koszovo Albániához csatolása a kollaboráns erőknél kedvezett. A Komintern balkáni szekciója 1941-ben az ekkor már nagy tapasztalattal rendelkező jugoszláv kommunistákat bízta meg azzal, hogy segítsék az albán kommunista mozgalom ideológiai és szervezeti egységének megteremtését. Ettől az időtől kezdve – egészen az 1948-as szakításig – a Jugoszláv KP kiküldötteinek nagy szerepe volt az albán kommunisták tevékenységének formálásában.

1940-ben és 1941-ben több kísérlet történt a kommunista csoportok egyesítésére, de nézeteltérések miatt ez nem sikerült.¹⁰ Az egységes párt létrehozásának igényét fokozta belpolitikai szempontból az olasz megszállás elleni harc megszervezésének szükségessége, külpolitikailag pedig Hitler hamarosan meginduló támadása a Szovjetunió ellen. Ezt felismerve a három legjelentősebb kommunista csoport: a korcsai, a shkodrai, valamint az „Ifjúság” elnevezésű csoport 1941. november 8-i tiranai összejövetelén egyesítette erőit, és létrehozta az Albán Kommunista Pártot (AKP). A héttagú ideiglenes Központi Bizottság élére Enver Hodzsát választották. Az akkor 33 éves, jómódú családból származó fiatal tanító már jelentős forradalmi múltta tekinthetett vissza. 1931–1936 között, amikor Franciaországban tanult és dolgozott, belépett a Francia Kommunista Pártba. Hazatérte után a korcsai kommunista csoport egyik vezetője lett. Az olasz megszállás után a tiranai kommunisták szervezésében szerzett érdeme-
ket.¹²

Az Albán Kommunista Párt létrehozásáról és feladatairól szóló 8 pontos határozat kiemelte a párt internacionalista jellegét: harcos szolidaritásra szólított a fasiszmus ellen harcoló Szovjetunióval és a balkáni népekkel, és szorgalmazta a marxista-leninista elmélet elsajátítását, „elsősorban az SZK/b/P történetének tanfolyamai révén”.¹³

A párt alapítói kezdettől a Komintern albán szekciójának tekintették az AKP-t, még ha az alapító határozat erről – feltehetőleg taktikai okokból nem is szólt. Ezt bizonyítja, hogy egészen 1943-ig, a Komintern feloszlásáig a párt vezetői rendszeresen küldtek jelentéseket az AKP helyzetéről és harcairól a Komintern szerveinek, és utasításokat, irányelveket is kaptak onnan. A jelentések továbbítói – és részben készítői is – az albánokkal együttműködő jugoszláv kommunisták voltak.

Az AKP KB 1943 februárjában megtartott ülésén Enver Hodzsa az alábbi szavakkal foglalta össze pártja és a Komintern kapcsolatait: „A Komintern korábban is küldött direktívákat nekünk,¹⁴ de ezek sajnos nem valósultak meg, mivel akkor különböző csoportok és vélemények léteztek. Az elvtársak politikailag nem voltak kellően felkészülve, aminek következtében néhányan közülük nem értettek egyet ezekkel a direktívákkal, mások viszont egyetértettek, de nem valósították meg azokat. Így tehát azért szabotálták őket, mert nem találtak kedvező talajra. Most a Komintern másodszor küld nekünk direktívákat, de most már egyesülünk, vannak megbízható kádereink, határozott és helyes irányvonalunk, egyszóval felkészültek és erősek vagyunk...¹⁵”

A Komintern, látva az általunk végzett nagy munkát, tagjaként ismerte el pártunkat. Erőfeszítéseink nem voltak hiábavalóak. Azért ismeretek el bennünket, mert a Komintern direktívái alapján dolgoztunk, amely kommunista munkánkat ismerte el, amikor hivatalosan elismerte az Albán Kommunista Pártot.

A Komintern mostani direktívái így hangzanak:

1. Szervezni és fokozni kell az albán nép nemzeti felszabadító háborúját az olasz és a német fasiszták ellen.
2. Létre kell hozni és meg kell erősíteni a Nemzeti Felszabadítási Frontot, amelynek tömörítenie kell minden hazafit, egyelőre kerülve az olyan jelzőket, amelyek túlmennek a nemzeti felszabadító háború keretein.
3. A partizánharc vezetésébe a kommunistákon kívül be kell vonni minél több albán hazafit és becsületes nacionalistát.”

A Komintern helyes irányba orientálta az albán kommunistákat. A 2. és 3. pontot azonban gyakran nem tartották be: a pártvezetés szektás politikájával már ekkor elidegenített sok hazafit és „becsületes nacionalistát”. Mindenesetre tény, hogy a Komintern jelentős segítséget nyújtott az AKP létrejöttéhez, szervezeti és ideológiai egységének megteremtéséhez.

Jegyzetek

1. Az Albánia helyzetéről és az albán munkásmozgalom kezdeteiről szóló művek közül megemlíjtük az alábbi műveket: *History of the Party of Labour of Albania*, Tirana 1971.; *Ramadan Marmullaku: Albania and the Albanians*, London 1975.; *Enver Hodzsa: Albánia a szocializmus útján*. Szikra 1953.; *Réti György: Mit kell tudni Albániáról?* Kossuth 1981.
2. *Jelena Atanaszova: Georgij Dimitrov i albanszkoje kommuniszticeszkoje dvizsenyje*. Etudes Balkaniques, 1972. 1. sz. 66.
3. *Storia del Partito del Lavoro d'Albania*. Tirana 1971. 32. (A továbbiakban a szövegben „albán párttörténet”, a lábjegyzetekben „Storia...”.)
4. Uo. (Megjegyzendő, hogy ebben az időben a kommunista pártok a Komintern szekciójaként működtek.)
5. Ali Kelmendi mellett közülük a legismertebb Llazar Fundo és Kocso Tashko volt. Később mindketten szembekerültek Enver Hodzsával, és mindkettőjüket kizárták a pártból. Az albán források azóta tevékenységüket visszamenőleg is negatív színben tüntetik fel vagy elhallgatják.
6. Az Albán Munkapárt 1948-ban megtartott első kongresszusán Enver Hodzsa ezeket mondta a kommunista csoportokban uralkodó zűrzavaros helyzetről: „A korcsai csoport irányítóinál partikularista szellem és az önfeláldozás hiánya volt tapasztalható. Az egész munka néhány személy kezében összpontosult... Az „Ifjúság” csoport magáévá tette és terjesztette azt az ellenséges felfogást, amely szerint a kommunistáknak nincs családjuk, hogy a család burzsoá intézmény, amelynek el kell tűnnie. A csoport tagjainak megparancsolták, hogy lopják el családjuk értékeit és szakítsanak családjaikkal... Az „Ifjúság” csoport nem nézte rossz szemmel hazánk fasiszta megszállását, s ezt azzal indokolta, hogy ily módon a proletariátus számban növekedni fog...”

A shkodrai csoportban hiányzott mindenféle eszmei és akcióegység. A konspiráció rothadt, a fegyelem formális volt, a tagok a legkülönbözőbb elemekből tevődtek össze... A shkodrai csoport vezetőinek egyetlen platformja az volt, hogy elvtelen harcot vívtak a többi csoport, főként a korcsai ellen... Az „Ifjúság” csoporttól átvették a nem proletár erkölcsi felfogást a lopás és a gyilkolás szükségességéről...

A „Zjarri” csoportot az jellemezte, hogy igen zártkörű volt, s e zárt csoportban a trockista és a szovjetellenes eszmék, a személyes konfliktusok és a csoportok közötti konfliktusok burjánzottak, és a megalkuvás szelleme uralkodott...”

Enver Hodzsa szerint „az egymással civakodó csoportok közül kiemelkedett a korcsai csoport (ő maga ennek a tagja volt – R.Gy.), amelynek következetesebb és helyesebb politikai vonala volt, szilárdabb harci és akciószervezettel rendelkezett.” A kommunista csoportokról elmondottakat így összegezte: „Semmit sem tettek annak érdekében, hogy megértsék és végrehajtsák a Komintern útmutatásait. Éppen ellenkezőleg, belső harcot indítottak, és amikor az ellenség országunkat pusztította, ők a korcsai csoport ellen fordultak. Mindegyikük igényt tartott a kommunista párt elnevezésre, mindegyikük a többi csoport fölé akart helyezkedni, és azt kívánta, hogy a többiek fogadják el az ő álláspontját. Elvtelen harc volt ez. Időnként röpiratokat adtak ki, amelyek téves politikai nézeteket hirdettek,

- azt hirdették, hogy 'a harc a szovjet Albániáért folyik, a kommunista Albániáért, az Albán Vörös Hadsereg megteremtéséért'. Általános felkelésre szólították fel a népet akkor, amikor a csoportoknak csak igen gyenge kapcsolatai voltak a tömegekkel, s amikor a felkelés egyáltalában nem volt előkészítve." Enver Hodzsa, i. m. 38–48.
7. *Storia...*, 62.
8. *Uo.* 53–55.
9. J. Atanaszova, i. m. 74.
10. *Storia...*, 76–78.
11. Az albán párttörténet héttagú ideiglenes vezetéséről ír, de közülük csak Enver Hodzsa és az 1942-ben hősi halált halt Qemal Stafa nevét említi. Vladimir Dedijer: „Jugoszláv-albán kapcsolatok (1939–1948)” Novi Sad, 1950. című könyve 11 tagú ideiglenes Központi Bizottságot sorol fel, akik közül – Hodzsa és Stafa kivételével – később mindenkit „árulóként” elítéltek.
12. Enver Hodzsa kezdeti tevékenységéről l. *Storia* 74–75.
13. *Uo.*
14. *EnverHodzsa: Izbrannuje proizvegyenyijá. I. kötet, Tirana 1974. 97–100.*
A könyv lábjegyzete szerint a Komintern fentebb ismertetett direktíváiról van szó.
15. Tudjuk, hogy később az e pártértekezleten résztvevő vezetőket is súlyos bírálatok érték. Ez a beszéd is tükrözi az albán vezető szubjektív szemléletét: a jelen mindig nagyon szép, a jövő még szebb, de a múltban *mások* súlyos hibákat követtek el.